

O 16

K. NOREL

K. NOREL

O 16

Met tekeningen van Jan Lutz

G. F. CALLENBACH N.V. - UITGEVER - NIJKERK

JOOST WIL BIJ DE MARINE

Eens in zijn leven heeft Joost Vermande een zomervacantie in Den Helder doorgebracht en die vacantie werd beslissend voor zijn leven.

Hij was niet bij de haven en de zeekant weg te slaan. Zittend op de basalten glooiing van de dijk zag hij de oorlogsschepen in het Marsdiep. Torpedoboten renden door het gat; onderzeeërs doken weg en rezen op; volgboten stoven in een wolk van schuim achter torpedo's aan, en vliegtuigen scheerden boven dat woelig bedrijf op het water. In de haven roeiden matrozen in de sloepen, terwijl een bootsman aan het roer met zijn „haal op - gelijk” de riemen uit deed slaan, zoals een reiger zijn vleugels in de vlucht. Op de kade schrobden de Jantjes met veel zeep en harde bezems hun linnen werkgoed schoon, en voor het wachtschip liep een marinier op wacht, dertig passen links en dertig rechts, telkens afgesloten met een hoekig rechtsomkeert, en onderbroken door een stram in de houding stilstaan wanneer een officier het hoge houten schip verliet of er aan boord ging.

Matrozen excerceerden onder de leiding van een ma-

rinier; adelborsten klauterden in de Van Speyck-mast in de tuin voor het Instituut; een zeilsloep ving aan te dansen zodra ze uit de luwte van het Wierhoofd was. Joost vond alles even prachtig. Zelfs het kolen sjouwen, waarbij de mannen zwart als Morianen werden, vond hij de moeite waard. Maar het meest werd zijn jongenshart getroffen toen een oorlogsschip naar Indië uitvoer. Het was zwart van de mensen aan de haven. Ze zaten op de koppen van de meerpalen en in de lichtopstanden, waar anders meeuwen koeke-loerden. Ze juichten en de Jantjes joelden. Maar die uitbundige matrozen stonden in een rechte rij strak in de houding, toen de marinekapel aan het Wierhoofd het Wilhelmus inzette. Het schip gleed statig verder. De muziek golfde over het water. Een zwakke echo kwam naar de wal terug. Den Vaderland getrouwe ben ik tot in den doet. . . . Het brandde even achter Joost z'n ogen. En toen de muziek was uitgespeeld en het volk weer juichen ging, gooide hij zijn muts de

lucht in. Ze kwam terecht in het water en dreef naar zee. Joost heeft zijn muts nooit weergezien.

Maar bij hem stond het vast: hij moest en zou matroos bij de marine worden. Hij zou eens op een oorlogsschip staan aangetreden om uit te varen naar de Oost. Voor hem zou ook eenmaal de kapel het Wilhelmus spelen ten afscheid van het vaderland.

Thuis van die Helderse vacantie, praatte Joost geestdriftig over alles wat hij in de oorlogshaven had gezien en men luisterde daar gretig naar, maar toen hij zei wat hij wou worden scheen het dat vader en moeder dat niet hoorden. Joost zei het nog eens, met veel nadruk: hij wou bij de marine, en hij vroeg of dat mocht. Vader antwoordde dat jongens honderd keer wat anders willen en dat dit een zaak van later order was.

Joost ging naar school. Over zijn plannen voor de toekomst dacht hij wel en droomde hij dikwijls, maar hij sprak er niet meer van. Totdat het einde van zijn schooltijd kwam. Toen vroeg vader wat hij graag wou worden.

„Naar zee,” antwoordde Joost direct.

Joost zag zijn moeder schrikken bij die woorden. Ze werd een beetje bleek en er kwam bezorgdheid in haar ogen, alsof ze het jammer vond dat hij zijn oude plannen zo stevig vastgehouden had. Maar vader lachte alsof hij kinderpraat gebezigd had. „Daar ben je vanzelf nog veel te jong voor, hè,” zei hij. „Als jij het dan niet weet, weet ik het wel. Kom maar eens mee.”

En vader nam hem mee de stad in. Ze gingen binnen in een grote kruidenierswinkel. Vader vroeg er naar mijnheer en ze kwamen in een klein kantoortje achter

de winkel. Daar zat de kruidenier met een penhouder achter het oor. Hij praatte met vader, en Joost keek de winkel in: naar bussen, trommels en vaten langs de wanden en naar de blinkende weegschalen op de toonbanken. Hij snoof de geur in van koffie, thee, kandij en chocolade, van nootmuskaat en peper. Vader zei, dat hij zich omkeren moest en mijnheer aanzien. Hij keek in een bolronde gezicht met kleine oogjes achter brilleglazen en vader vertelde dat hij netjes en vlug was, trouw en eerlijk en dat mijnheer hem volstrekt niet behoefde te ontzien, maar hem stevig aan mocht zetten.

Op de markt had Joost dikwijls koeien zien verhandelen. De koopman prees aan en een boer bekeek ze. Nu ben ik zo'n koe, dacht hij. Vader begon te praten over het loon en Joost dacht aan de markt en hij verwachtte dat de handen van vader en den kruidenier aanstonds kletsend in elkaar geslagen zouden worden, zoals de veekooplui dat deden met de boeren. Dat gebeurde niet en toch werden ze het samen eens. Joost moest Maandagmorgen acht uur dan maar komen. Mijnheer vroeg of hij er zin in had en zijn hart zei nee, maar zijn hoofd knikte van ja en hij zei ook: Ja, mijnheer.

Die Maandagmorgen drukte zijn moeder hem op het hart, dat hij tegen iedereen beleefd moest zijn en dat hij vlug zijn boodschappen moest doen, dat hij secuur moest wezen op het geld en bedenken: eerlijk duurt het langst.

Op een transportfiets bracht Joost boodschappen weg. Aan vele deuren belde hij. Of hij een nieuwe jongen was, vroegen de dames en hij zei ja. Onderweg

telde hij alle geld dat hij ontvangen had twee-, drie- maal na en bij het afrekenen in het kantoortje achter de winkel prikten hem al zijn haarwortels, toen er een kwartje aan mankeerde. De kruidenier trommelde met zijn penhouder op de tafel, terwijl Joost voor de twaalfde keer al zijn zakken nazocht.

Toen werd de stem van den kruidenier, tot dusver suikerzoet, een beetje zuur. „Zo kost je me te veel, vrind,” zei hij. „Als je zo doet kan ik je niet houden.” Inplaats dat hij blij was, want hij wou immers zeeman worden en geen kruidenier, brak het zweet Joost uit. „Je moet dit natuurlijk bijpassen,” zei de kruidenier. „Wat je tekort komt moet je zelf betalen. Dat is de regel hier.”

Joost had nog geen cent verdiend. Waarvan moest hij zijn tekort betalen? Voor de twintigste maal zocht hij zijn zakken door.

„Ga nu maar heen,” gebod de kruidenier.

Joost ging heen als een geslagen hondje.

„Dat nieuwe ventje is ook al niet veel,” hoorde hij den baas achter zijn rug zeggen tot den winkelchef.

Toen vond hij het verloren kwartje in de voering van zijn jasje. Hij vloog terug naar het kantoortje. „Mijnheer, hier is het!”

„Leg daar maar neer, en maak wat minder drukte,” zei de kruidenier.

Dat was de eerste dag. Er volgden vele dagen, weken, maanden. Joost fietste kris kras door de stad met boodschappen; hij woog af en vouwde zakken dicht. De houten winkelbakken vulde hij met rijst en gort, bonen en erwten, stijfsel en vermicelli. Op de machine schaafde hij rookvlees en ham in dunne plakjes. Op

de cassa tikte hij de cijfers aan en draaide het bonnetje er uit. Hij kreeg geen pijn meer in zijn haren als de afrekening niet aanstonds klopte en werd niet bang wanneer een lastige klant pruttelde dat ze de maat en het gewicht niet kreeg, maar legde haar waren rustig nog eens op de weegschaal om aan te tonen dat het

volle pond gegeven was. Hij werd een handig kruideniersbediende en de baas gaf af en toe een kwartje opslag. Zijn moeder zorgde elke Maandag voor een hagelwit en stijf gestreken jasje en zijn vader lachte een beetje in zijn baard, wanneer hij zich herinnerde hoe Joost destijds met alle geweld naar zee gewild had. Elke jongen heeft in zijn vlegeljaren plannen, die hij later weer vergeet, en de helft van alle jongens meent dat hij zeeman worden moet. Als ouders hun jongens

maar verstandig leiden, gaan die bevliegingen wel over.

Op een avond legde Joost de krant, waarin hij had gelezen, vóór vader op de tafel en wees een advertentie aan.

Vermande begreep niet waar zijn zoon op doelde.

„Deze advertentie,” verduidelijkte Joost en hij wees naar een oproep van de Koninklijke Marine voor vrijwilligers.

„Wat wou je daarmee zeggen?” vroeg Vermande vlak.

„Ik zou me graag op willen geven, Vader.”

Vermande schoof de krant terzijde om door te lezen in zijn eigen boek. „Daar ben je immers veel te jong voor, Joost.”

„Neen, Vader.” Hij legde de vinger op een regel over de leeftijd. Hij had die juist bereikt.

Er kwam een kleine rimpel in het voorhoofd van Vermande. „Je bent bij De Bruin nu zo aardig op streek. Waarom zou je veranderen?”

„Ik heb dit toch altijd gewild, Vader. Ik heb gewacht tot ik de leeftijd had.”

Vermande vond dit gesprek onplezierig. „Je hebt nu een goed vak, mijn jongen. Wat bezielt je om de hele wereld rond te willen zwalken.”

„Ik zou het zo erg graag willen, Vader.”

Vermande zag hem aan. Ernstig en trouw keken de blauwe jongensogen in de zijne. Het was bij Joost toch geen bevlieging. Jaren lang had hij hetzelfde ideaal gekoesterd. En als de marine nu zijn zin was, moest hij hem dan dwarsbomen? Deed een vader daar verstandig aan? „Laat me nog eens zien die krant,” vroeg hij.

Joost reikte haar aan, terwijl een flits van vreugde speelde op zijn gelaat, maar dat verstrakte weer toen, terwijl zijn vader las, z'n moeder naar hem keek. Moeder zei niets, maar haar ogen waren treurig. 't Was of die vroegen: „Je wilt toch je moeder geen verdriet doen, Joost?”

Moeders ogen brachten Joost in de penarie. Hij draaide onrustig op zijn stoel en z'n haarwortels prikten weer even erg als op die eerste dag dat hij kruideniersbediende was en er een kwartje aan zijn rekening ontbrak.

Zijn vader brak het pijnlijk zwijgen. „We gaan er eerst eens over slapen. Je moet nooit overhaast besluiten. Maar als je werkelijk wilt. . . . Wij kunnen onze kinderen niet altijd bij ons houden. Jonge mensen moeten er op uit, de wereld in.”

Joost keek zijn vader dankbaar aan.

Zes weken later bracht de post een formuliertje, waarop Vermande in kon vullen of hij toestemming verleende aan zijn zoon om dienst te nemen bij de marine.

„Nou vrouw, wat moet ik?” vroeg hij.

Vrouw Vermande staarde het venster uit. Ze had een frons in het voorhoofd en haar mond was vast gesloten. Lang zweeg ze. Tenslotte zei ze: „Je hadt gelijk die avond. Jonge mensen moeten er op uit. Ouders mogen hen niet altijd bij zich houden. Ze moeten hen laten gaan als zij een eerlijk beroep kiezen en ze moeten God bidden of Die hun kinderen bewaren wil daar waar zij hen zelf niet bewaren kunnen. Ik vind het goed.”

Vermande schreef zijn naam onder het formulier.

II

VERSE BALIE

Zo kwam Joost voor de tweede maal in Den Helder, nu om mee te doen aan alles waar hij als kleine jongen bewonderend tegenaan gekeken had.

Zodra hij de kazerne binnenstapte dreunden de krijgsartikelen in zijn oren. Het telkens herhaalde „.... wordt met de dood gestraft....” benauwde hem. Het toespraakje van den commandant, dat daar op volgde, deed evenwel zijn hart weer lichter kloppen. De straffen in de krijgsartikelen bedreigd waren alleen voor de ontrouwen. Een matroos, die goed zijn best deed en trouw de Koningin diende, zou er nooit kennis mee maken. „Leve de Koningin!” riep de commandant op het eind en Joost schreeuwde met de andere nieuwelingen mee: „Hoera!”

De jongens kregen erwten met spek, raasdonders, zei de marinier, die met een grote schep Joost's bord op eenmaal vulde. De scheepskost smaakte den versen balie best. En toen ze naar de kleedkamer gingen, werd het recht feest. Nu kregen ze matrozenplunje. Joost nam met een verrukt gezicht zijn baadje, baret

en braniekraag in ontvangst en trots als een pauw stapte hij 's avonds op de slaapzaal rond in de matrozenkiel, waar aan de hals het wit en blauw gestreepte marinefokje uit kwam kijken. Alle jongens waren even ingenomen met hun uniform, die hen van kinderen opeens tot zeelui maakte. Ze moesten om de beurt in de kleine spiegel kijken; ze bewonderden elkander; ze hielpen elkaar de braniekraag op de kiel te zetten en ze hoorden het in Keulen donderen toen een korporaal der mariniers op de zaal verscheen, die hen uitveterde om de herrie die ze maakten op een uur dat ze in hun kooien moesten liggen. Wisten zij veel dat het hoornsignaal, dat door de kazerne had geklonken, betekende: Naar bed!? „Met vijf minuten onder de wol of jullie wordt allemaal gekielhaald op de oude Gelderland,” bedreigde hij. Toen de korporaal na vijf minuten weer verscheen lagen allen in hun kooien, maar hij was nog verre van tevreden. Hij raasde op de verse balies, die hun plunje hadden laten slingeren inplaats van ze model te vouwen. Sommige jongens rezen overeind om hun fouten te herstellen, maar hij wou geen kop meer zien. Hij zou dit schandaal rapporteren aan den commandant. Morgen zouden ze er wel meer van horen en voelen ook, want gelaarsd moest deze hele bende worden!

De bende lag te rillen in de bedden. Joost's hart klopte in zijn keel. Was hij nu de jongen, die gister de meisjes en de mannen in de winkel uit de hoogte had gegroet en die zich zelfs boven zijn baas verheven had gevoeld, nu hij inplaats van kruidenier matroos werd en de zeven wereldzeeën ging bevaren, en die van-

morgen bij het afscheid door zijn zusjes en zijn broertjes werd aangestaard als een soort wereldwonder? De krijgsartikelen kwamen hem weer voor de geest. Als je goed oppast hoef je je geen zorg te maken, had de commandant gezegd. Maar hij had de eerste avond al slecht opgepast en hij had nu al reden om zich wel bezorgd te maken. De krijgsartikelen veranderden in soldaten. Ze kwamen op hem aan met de bajonet op het geweer. Een hele drom was het en de scherpe bajonetten kwamen heel dicht bij. Hij wou opvliegen om ze af te weren of te vluchten, maar de korporaal der mariniers gebood, dat hij onder de dekens blijven moest. Vlak voor zijn ogen waren nu drie bajonetten. Met een kreet van angst vloog hij omhoog. . . . Op de slaapzaal was alles stil. In de hoek bij de deur brandde een lampje. Hij had gedroomd . . . . Een makker draaide zich onrustig om: geschrokken wellicht van de kreet, waarmee hij overeind gevlogen was. Hij ging weer liggen en sliep in.

Een schetterend signaal riep hen de volgende morgen wakker. Het was overal. Na het geknetter van den marinier de vorige avond was er niet een, die nu niet dadelijk uit zijn kooi sprong.

Een oudere matroos leerde hun die morgen hun plunje model te vouwen en op te bergen en de strenge korporaal, dien zij met angst en vreze zagen naderen — want van het laarzen had een matroos hun vreselijke dingen verteld — scheen zijn bedreiging glad vergeten. Hij was niet eens onvriendelijk.

Het werd die week excerceren zonder eind. De verse balies moesten leren in de houding staan, links- en rechtsom maken, van twee gelederen op vier en van

vier op twee komen. Zij moesten op commando liggen, knielen en opstaan. Ze kregen een geweer en ze waren eerst als kinderen zo blij met het wapen, maar toen ze het van de morgen tot de avond toe hanteren moesten, presenteren en aan de schouder brengen, aan en afzetten ontelbaar vele malen achtereen, toen woog het wapen als lood in hun handen, en doodmoe van het lopen en rennen, het staan en knielen, kropen ze in hun kooien nog eer het sein tot slapen gaan geblazen was.

's Avonds was je als een blok zo moe en stijf, maar 's morgens werden de jongens fris als hoentjes wakker. Ze aten van het commiezenbrood, de snert en de erwten onmatig veel en van de rijsttafel, hartig van vlees en kruidig van vele specerijen, konden ze helemaal niet uitscheiden. Ze voelden zich als volle tonnetjes als ze van tafel kwamen.

Niemand had verdriet in dit leven, al was hun horizon dan ook beperkt tot de kazerne en het excercitieveld op de marinewerf, en bleven de schepen, de sloepen en zelfs de stad taboe voor hen. Des avonds moesten ze in de kazerne blijven. Wel, er was een goede cantine met muziek en biljarts en op de slaapzaal schopten ze soms, hoe moe ze ook waren, een gezellige keet.

's Zondags mochten ze een uurtje langer slapen en hadden ze geen dienst. Ze moesten naar de kerk, maar welk een vreemde kerkgang was dat. De jongens werden opgeroepen naar dat Katholiek, Hervormd of Gereformeerd waren. Een korporaal geleidde elke groep. Onder het luiden van de klokken marcheerden ze door de stad, terwijl de burgers met het kerk-

boek in de hand op de trottoirs wandelden. Het wou er bij Joost niet in dat hij, links rechts, links rechts marcherend, ook op weg was naar de kerk. „Links uit de flank halt!” commandeerde de korporaal vlak voor de kerkdeur. „Inrukken!” beval hij toen. Dat inrukken betekende, dat ze de kerk in moesten gaan. Zij schoven in banken achteraan, waarop stond aangegeven: Militair. Een blauwe rand legden hun uniformen om de gemeente heen. Na het rumoer van de kazerne was het in de kerk vreemd stil. De stem van den dominee was week en galmend in vergelijking tot het scherpe commanderen. Joost voelde zich onwennig in het vreemde gebouw. Maar toen de dominee in zijn gebed ook bad voor de jonge matrozen, „die vanmorgen in ons midden zijn”, wist hij zich opgenomen in de kring van de gemeente.

Na afloop van de dienst stond de korporaal weer voor de deur. Hij commandeerde: „Geeft acht!” en „Voorwaarts mars!” Als één klap sloegen de ijzeren hakken op de stenen. Nu was er weer afstand tussen de matrozen en de burgers, die bleven keuvelen of rustig gingen kuieren. En deze scheiding bleef de hele Zondag. De verse balies moesten binnen blijven. Leeg en hol was de kazerne. In de cantine, die door de week gezellig was geweest, vond Joost het nu vervelend. De radio gaf schetterende jazz, een stel jongens zong een Schlager, enkele anderen hadden ruzie bij het biljart. Met een kop koffie en een eierkoek zat Joost alleen in een hoekje bij het raam. Hij moest er aan denken hoe het des Zondags thuis was. Hij nam altijd z'n vriend mee uit de kerk, z'n broer deed dat ook en de zusjes kwamen met een hele sleep vriendinnen.

De kamer zat altijd vol jongelui, voor wie moeder koffie schonk. Vader rookte een sigaar en zat midden tussen de jongens met hen te praten, totdat moeder hem naar het orgel riep. Dan speelde hij en allen zongen en daarna ging hij met z'n vrienden wandelen. Fijne Zondagen waren dat. Deze Zondag was niet fijn. Zijn makkers, met wie hij het deze week toch best

had kunnen vinden, vond hij nu ruw en schreeuwerig en hij had geen lust om met hen mee te doen. De kok had voor een Zondagsmaal gezorgd: stoofpeertjes bij de aardappelen en een mals stuk vlees. Maar hoe ongezellig was deze maaltijd aan ongedekte houten tafels, zonder servies. 's Middags ging hij uit verveling op zijn strozak liggen. Een paar uur slaap kortte de lege dag een beetje in. En daarna liep hij op het voor-

plein der kazerne, van waar hij het gezicht had op de haven. Daar wandelden jongens en meisjes. Ze babbelden vrolijk en lachten gul. Joost stond er buiten. Hij werd jaloers op de burgers, die vrij waren om te gaan waarheen ze wilden en die gezelschap hadden. Hij was eenzaam en hij zat gevangen achter het hoge ijzeren hek en achter den schildwacht aan de poort. Een zeker zelfverwijt bekreep hem. Zijn vader had hem gewaarschuwd tegen de marine. Zijn moeder had gevraagd waarom hij toch de deur uit wou en of hij het dan niet goed had thuis. Hij had het thuis héél goed gehad. En hier had hij het vandaag heel slecht. Waarom had hij zo vurig verlangd naar de marine en waarom had hij er zo strak op aangedrongen?

Naarmate de dag langer duurde voelde hij zich steeds eenzamer. Zijn makkers gingen kaarten. Hij kende het kaartspel niet. Ze zongen versjes, die hij door de week van harte meezong, maar die hij op Zondag grof vond. Om de avond eerder tot een eind te brengen ging hij vroeg te kooi, maar alleen op de grote zaal, terwijl alle andere kribben onbeslagen waren, was hij eenzamer dan ooit. Twee grote tranen, die onverwacht langs zijn wangen rolden, veegde hij haastig met zijn mouw weg en daarna wreef hij zich stijf in de ogen. Hij schaamde zich. Waterlanders pasten volstrekt niet bij een matroos van Harer Majesteits Marine. Een zwaar gevoel hield evenwel zijn maag beklemd. Onder de dekens vouwde hij de handen. Hij bad of Hij, Die overal is, ook bij hem wezen wou in de kazerne. Hij bad ook voor zijn ouders en zijn broers en zusters. En onder dat gebed was het alsof de klem om zijn maag lossen werd en of de eenzaamheid niet zo volstrekt

meer was. De Goede Herder vergat een eenzaam schaap niet, en terwijl hij wegdommelde was het of ook zijn moeder niet ver weg was. Hij meende een zachte hand te voelen op zijn voorhoofd. Toen wist hij niets meer.

III

VOLLEERD MATROOS

De nieuwe week ging het best. Het geweer scheen minder zwaar te wegen op de armen. De kniegewrichten, in de eerste dagen pijnlijk van het gedurig buigen en weer strekken, werden weer soepel; de excercities gingen haast vanzelf. Een enkele keer marcheerde de troep de werf af langs de haven, waar de sloepen lokten voor het roeien en het zeilen. Zover kwam het nog niet, maar op de zolder der kazerne kregen ze de eerste les in splitsen en knopen en dat schiemannen gaf hun de illusie dat ze zeelui waren. Het zwabberen op Zaterdag was ook niet onplezierig, al was hun dek dan slechts een zolder en hanteerden ze een bezem voor een stokdweil. Tegen de Zondag zag Joost echter op. Bij de dienst liep hij graag in het gareel, maar 's Zondags moest je vrij man wezen.

Het gareel werd evenwel des Zondags lossier. De tweede Zondagmiddag kregen de jonge matrozen een paar uur vrij voor een wandeling en op de derde Zondag werden ze nog wel door een korporaal in het gelid naar de kerk gebracht, maar na kerktijd had ieder

vrij tot aan het middagmaal. Bij het uitgaan van de kerk stond Joost te kijken naar de mensen, die na hem naar buiten kwamen, toen hij op zijn schouder werd getikt. Een man, ongeveer van de leeftijd van zijn vader, vroeg hem: „Ga je met me mee naar huis een kop koffie drinken?” Hij ging mee en onderweg hoorde hij, dat er ook zoons en dochters waren. Het huis was even vol als het hunne op Zondag altijd was. Er waren jongens van zijn leeftijd en meisjes van daaromtrent. Er werd vrolijk en druk gebabbeld. Toen wilden de jongens een eindje omgaan en Joost ging heel graag met hen mee, want hij vond hen toffe lui. Ze liepen langs de dijk en zagen Texel aan de overkant van het Marsdiep en ze praatten zo druk, dat hij het etensuur in de kazerne haast vergat. Voor het middagappèl kwam hij op het nippertje. De avond was weer even leeg als die van de vorige Zondagen, maar Joost teerde op de herinnering aan een mooie middag. Hij had geen afspraak voor de volgende week gemaakt. Daarom bleef hij uit de kerk weer op dezelfde plek staan wachten. Misschien kwam Wouters weer. Inplaats van hem zag hij de jongens komen. Ze praatten onderling en keken niet zijn kant uit en Joost vreesde dat ze hem voorbij zouden lopen, want hij durfde niet op hen toegaan, uit vrees dat ze hem een klevler zouden vinden. Maar vlakbij zagen ze hem en vroegen: „Je gaat toch weer mee, hè?” „Graag,” zei hij. Ze dronken koffie in dezelfde kamer als de vorige week en er werd gezongen bij het orgel. Een meisje speelde. Joost zat bezijden het instrument. Hij kon de speelster van terzijde zien. Ze had donker springerig

haar en een wipneusje; haar wangen waren rond en rood en haar handen, die over de toetsen gleden, blank. Een aardig meisje, vond Joost, terwijl hij onder het zingen naar haar keek. Toen het lied uit was deed zij nog enkele losse grepen in de toetsen en draaide zich dan met een ruk om op de orgelkruk. Ze keek Joost recht in de ogen en die zag in haar lichte blauwe kijkers. Het duurde slechts een ogenblik. Greet ging koekjes presenteren en vlak daarop stonden de jongens op. Joost kon haar niet eens groeten, omdat ze in de keuken was.

Buiten was hij verstrooid. Hij praatte weinig en luisterde slecht naar wat zijn makkers zeiden. „Pieker je ergens over?” vroeg Jan Wouters. „Nee. . . . nee, wat zei je ook weer?” Hij dwong zich om met hem te praten. Maar telkens weer moest hij denken aan het meisje op de orgelkruk, dat hem pardoes recht in de ogen keek. En dat werd erger toen hij 's avonds binnen blijven moest. Met een glas limonade voor zich zat hij te dromen in een hoek van de cantine. Zijn ogen had hij half gesloten. Inplaats van het grote schilderij van de Staatse vloot voor Chattam verscheen er op de wand een meisjeskopje met donker, springerig haar en rode wangen, wier ogen met volle aandacht keken naar het muziekboek en wier vingers vaardig over de toetsen van een orgel gleden. Hij keek naar haar en opeens keek zij naar hem. Bij de herinnering kreeg hij weer dezelfde kriebeling in zijn bloed als hedenmiddag. Wat voor een dromer ben ik toch, schold Joost zichzelf. Hij stond op om te gaan biljarten met zijn vrienden. Maar hij verloor schandalig. Greet Wouters was daarvan de schuld.

Een jaar nadat hij voor het eerst de braniekraag gedragen had keek Joost Vermande uit de hoogte neer op de verse balies, die toen de kazerne binnentrokken om te leren wat links en rechts was, hoe je de pink op de naad van de broek moest houden en hoe je een geweer aanpakken moet. Hij deed nu alles wat hij eens als kleine knaap de Jantjes had zien doen. Hij wies z'n plunje met de bezem, nadat die bij het kolenladen roetzwart geworden was. Hij schilderde voor het wachtschip, of voor het paleis van den schout. Ze roeiden in de buitenhaven en als dat tegen een andere ploeg om het hardst ging, dan hingen ze aan het einde van de baan apegapend op hun riemen en waren hun ruggen nat van zweet. Ze zeilden met hun sloepen in het Marsdiep en door de Texelstroom en dat vond Joost, zolang hij nog niet buitengaats kwam, een van de mooiste dingen van het matrozenleven. Het was een lust de zeilen te bedienen en het zout te proeven van het overspattend water.

Sedert kort was echter al dat roeien in de haven en dat zeilen met de sloep kleingoed geworden, want Joost was op een schip geplaatst. Hij diende nu op de Z 3, een torpedoboot, waarvan de oudere marinemannen zeiden dat het een oud kavalje was, dat niet meer meekon in de zeeoorlog. Joost vond het echter een fijn schip. De machines haalden er nog altijd twintig mijlen uit en als ze met dat gangetje tegen het zeetje opliepen dan was het voorschip een witte werveling van schuim en water, hing er een hoge hekgolf aan het achterschip, en leek de schuit een walvis, die aan de oppervlakte door het water schoot. En tegelijk was de boot een schorpioen, die met zijn torpedobatterij

en snelvuurkanonnen venijnig van zich af kon bijten. Eén tegen had in Joost z'n ogen de lichte en smalle boot. Ze kon geweldig op de golven rollen. Toen ze de eerste keer bij harde wind het Spanjaardsgat uitliepen was hij het zeuntje van den kok, en stond hij in de kombuis te borden wassen. Van 't slingeren golfde het hete water in zijn teil haast even hevig als de Noordzee buiten, en hij kon zich amper staande houden. „Benen spreiden,” zei de kok, „dan sta je steviger.” Wijdbeens stond hij en met zijn buik steunde hij zich aan het aanrecht, maar desondanks kwam hij in een hoek van de kombuis terecht. Een buil op het hoofd, een lelijke schroeiplek op de arm van het hete water dat over hem heen gestort was en vier kapotte borden waren de begeleiding van zijn val. En terwijl hem de sterren voor de ogen dansten, stond de kok rustig voor het fornuis en braadde varkenscoteletten. „Jij bent een kereltje van niks, een juffershondje, een dooie landkrab,” hoonde die, „ga naar je kooi.” Joost wou niets liever, want hij voelde zich ellendig. Straks al was hij koud geworden en had hij gezweeten tegelijk en nu vond hij de warmte in de kombuis en de etensgeuren vreselijk. Zijn maag danste in zijn lijf en soms was het of dat orgaan zijn keel uitspringen wou. Hij wou naar kooi, maar hij had geen kracht om op te staan. Plotseling vloog hij echter overeind en de kombuis uit, niet naar het volkslogies, maar naar de reling. Hij kokhalsde. „Wel ja, zeun, voer jij de visjes maar,” hoonde de kok achter zijn rug.

Het kon Joost niets schelen wat de kok zei. Bibberend van narigheid hing hij over de verschansing. Hij bleef

staan, toen de kok riep dat hij daar vandaan moest gaan. En toen lag hij opeens in het water. Het golfde over zijn hoofd. Hij hapte naar adem, maar inplaats van lucht dronk hij zout water. Ik verdrink, dacht hij. Maar de golf, die over stuurboord op het schip gewipt

was, vloeide langs het achterschip weer weg. Joost lag in een hoek, half onder de lanceerinrichting, zich krampachtig vastklemmend aan het affuit. De kok stond schaterend te lachen.

Joost lachte niet. Hij stond niet op ook. Ziek en ellendig was hij. Het kon hem op dit ogenblik niets schelen als die golf hem meegesleurd had. Als er straks weer zo'n golf kwam zou hij zich laten glijden.

Een stevige kwartiermeester boog zich over den zeezieke heen en tilde hem op. Joost zeilde in zijn armen. Deze zeeman scheen dezelfde eigenschappen te hebben als de cardanische ring, waar het compas in hing. Hij hield hem in evenwicht, hoezeer de boot ook rolde. Hij werd niet eens nat, toen hij hem over het voorschip naar het logies droeg, ofschoon dat deel der boot vrijwel voortdurend onder water was.

In zijn kooi lag Joost te klappertanden. Door de patrijspoort zag hij niets dan water en wit schuim. Toen de andere matrozen middagmaalden kroop hij diep onder de dekens om de geur van de erwtensoep niet te ruiken, en toen een makker vroeg of hij een kommetje soep wou, zei hij dat hij van eten kotste en dat hij nooit geen snert meer eten zou. Hij bleef de gehele dag miserabel, maar hij zat overeind, zodra de boot de pieren van IJmuiden was binnengelopen. Toen was de ziekte op slag geweken. Hij wies zich op het dek, naar matrozenwijs behalve het hoofd en de armen ook borst en rug, en het enige wat hem daarna nog kwelde was een vreselijke honger. Ofschoon hij straks gezworen had, dat hij nooit meer erwtensoep zou eten, bedelde hij thans bij den kok om een restje en met zijn rug tegen de kombuis zat hij op het dek te bikken. Die eerste keer was de ergste. Als later de boot weer rolde op witgemutste golven, kreeg hij nog wel eens een kriebel in zijn keel, als hij in het volksverblijf en vooral wanneer hij in de benauwde ruimte der kombuis vol etensluchtjes aan het werk was, maar aan dek, in de frisse wind, was hij de zeeziekte altijd heel gauw de baas. Hij leerde ook lopen op een dansend schip. En al steunde hij zich, wanneer het

rollen erg was, in het begin nog graag aan het een of ander, langzamerhand kreeg hij, net als die kwartiermeester, de eigenschappen van de cardanische ring. Hoe scheef het vlak ook was, waarop hij stond, hij was in evenwicht.

Roerganger te wezen, anders wel eens wat saai, omdat je je mond stijf dicht moest houden, behalve voor het herhalen van de commando's die de commandant je gaf, vond hij bij ruw weer mooi. Van de brug af zag je de boot als een speelse bruinvis in de golven duiken en daarna haar natte snuit weer opsteken uit wit schuim. En hij, Joost Vermande, liet haar lopen naar de bevelen, die de commandant hem gaf, nu twee streken bakboord, dan drie streken stuurboord, straks met de vuurtoren van Huisduinen of Texel als merk. Als er geen wal te zien was stuurde hij op het compas: West ten Zuiden, Oost Noord Oost, Zuidwest ten Noorden. . . . De Z 3 was een kittig paardje, dat galopperen kon en rennen, en dat luisterde naar het lichtste rukje, dat zijn meester aan de teugel gaf. Die meester was hij!

Wat hadden vader en moeder ook weer gezegd, toen hij er over praatte dat hij graag naar zee wou: dat zwalken zou hem tegenvallen. Niets van waar. Hij was nergens liever dan op zee, en met verlangen zag hij uit naar de grote reis, die hij nu eerlang maken zou naar Indië.

IV

NAAR DE OOST

Veertien dagen transportverlof. Joost liep volbranie door de straten van zijn stad. Hij stond in de winkel van den kruidenier om zijn voormalige collega's en den baas te groeten. Bij De Bruin zat hij in het kantoortje. Die gaf hem een sigaar en wenste hem een goede reis. De winkelmeisjes gluurdend door de ramen. Zij hadden veel bewondering voor zijn baadje en zijn baret en misschien ook voor hemzelf. Zijn oude makkers, met wie hij als vroeger wandelde langs de straten en de grachten, waren jaloers op hem, omdat hij nu veel van de wereld zien ging. In deze dagen werd Joost hoog op het paard getild. Als de mensen vroegen of hij er niet tegen op zag zo ver weg te gaan, dan zei hij: helemaal niet. De laatste avond thuis liet zijn bravour hem echter in de steek. „Nu zijn we allemaal bij elkaar,” zei vader. „Wanneer zal dat weer zijn?” Niemand gaf er antwoord op. Vader nam de Bijbel en las Psalm 91. „Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des almachtigen”.... Daarna bad vader voor den jongen, die ver weg zou gaan.

Na het bidden was het heel stil in de kamer. Ook de kleine kinderen zeiden niets, maar keken met ontzag naar Joost. En moeder pinkte een traan weg. Joost kreeg een zakbijbeltje. „Van je ouders” stond er voorin en daaronder: „Want Hij zal Zijn engelen van u bevelen, dat zij u bewaren in al uwe wegen.”

Joost lei zijn hand in die van zijn moeder en schoof dicht tegen haar aan. Op dit ogenblik was zijn verlangen om naar Indië te gaan verdwenen. Het was zo veilig thuis, zijn ouders waren zo goed, en in deze eenvoudige kamer, waar de poes lag te spinnen voor de kast en het theelichtje rood brandde, was het zo gezellig. Waarom was hij eigenlijk uit huis gegaan en waarom trok hij nu naar het andere einde van de wereld? Toen hij te bed lag kwam zijn moeder bij zijn ledikant en stopte ze de dekens bij z'n rug in, zoals ze dat heel vroeger had gedaan. Ze gaf hem ook een zoen. „Vind je dit wel goed?” vroeg ze. „Je bent nu al zo groot.”

„U bent een schat,” zei hij en hij sloeg zijn armen om haar hals en kuste haar lang en vurig en hij schaamde zich niet eens dat hij huilde.

Twee sleepboten trokken de De Ruyter van de kade. De matrozen joelden en zwaaiden met hun mutsen naar de wal, waar het zwart van mensen stond. Toen zette de kapel op het Wierhoofd het Wilhelmus is. Op dat moment stonden alle matrozen op de kruiser stram in de houding; een lange haag op het achterschip. Ze stonden roerloos tot de laatste maat van het volkslied. Maar daarna joelden de matrozen weer en

gingen de baretten in de lucht. Joost joelde het luidst en zwaaide zijn baret het hoogst. Hij zag een meisje op het Wierhoofd staan. Tussen de duizenden zag hij dat meisje alleen, haar witte kleedje en haar blonde hoofd. Greet Wouters.

Een fluitje snerpte over het dek. De bootsman riep de jongens aan het werk. Tabeh, Nieuwediep, tabeh Holland. Wij varen naar de Oost.

Het was aan boord van de De Ruyter een ander leven dan op de Z 3. Daar een bemanning van een paar dozijn; hier vele honderden. Dat schuitje rolde op de Noordzee reeds als een tonnetje op de golven; op dit schip merkte je de deining pas toen in de golf van Biscage de oceaan met volle kracht aan rolde. De Z 3 hijgde als een dempig paard, wanneer ze twintig mijlen lopen moest; de De Ruyter draaide er rustig vier en twintig uit en hij wond zich pas een beetje op toen bij een gevechtsoefening de dertig overschreden en eindelijk zes en dertig mijl per uur gevaren werd. Toen kwam ook de artillerie in werking. De lange lopen van de vijftien centimeters in de voor- en achtertoren zwenkten eerst naar bakboord en toen naar stuurboord en plotseling schoten alle stukken tegelijk. Het salvo deed de kruiser sidderen als een renpaard, dat een klap met de karwats krijgt. Maar reeds zwaaiden de kanonnen terug en over bakboord dreunde een tweede salvo. En onderwijl knetterden de luchtdoelmitrailleurs, waarmee het bovendek bezaaid was en zigzagde het schip alsof het aan vijandelijke luchtaanvallen moest ontkomen.

Zij vielen binnen in Algiers, waar Joost de eerste glimp van het geheimzinnige Oosten zag. Ze laadden olie te

Port Said en lagen korte tijd in Suez. Hier vertoonde het Oosten zich opnieuw, maar het bleef even geheimzinnig als de sfinx, die de mannen van de De Ruyter zagen op een uitstapje in de woestijn, waarbij ze reden op kamelen en zweetten in de hitte. In de Rode Zee haptten de matrozen naar koelte onder het zonnedek en lagen de stokers op apegapen voor de vuren. De

Indische Oceaan bracht enige verademing en te Colombo reden de Jantjes rug aan rug in lichte wagentjes. Boven Sabang woei de Nederlandse vlag en dat rood wit blauw bracht Joost zijn bloed aan het jagen. Hij kon niet vatten hoe dit kwam. Hij had toch duizendmaal de vlag gezien; in Den Helder wapperden er dagelijks dozijnen. Je lette er niet eens op, behalve bij de vlaggenparade als je het saluut moest maken. Maar tijdens deze reis was het al veranderd. Het rood wit blauw op een schip, dat je ontmoette, was een groet

van het verre vaderland. En hier was het nog anders. De Nederlandse vlag boven het tropenlandschap, haar heldere kleuren fel afstekend tegen het diepe groen der bossen, trots wapperend boven het gehele eiland. Dit was geen vreemd gebied. Hier was een deel van het Koninkrijk, Groot-Nederland begon hier. En na dit eerste begin zagen ze de driekleur telkens weer. Op Sumatra, te Tandjong-Priok en te Batavia, waar sedert Coen het hart van Nederlands-Indië klopte. Ze zagen de vlag wapperen te Semarang en kwamen eindelijk in Soerabaja, het Nieuwediep van Java, waar meer oorlogsschepen lagen dan Joost in Nederland ooit bij elkander had gezien.

De reis naar Indië was zo afwisselend geweest, dat Joost zijn ouderlijk huis ternauwernood gemist had. Onderweg had hij brieven geschreven en die gepost in de aanloophavens. Opgetogen brieven waren dat over alles wat hij hoorde en zag. Geen zweem van weemoed om de scheiding schemerde er in door en dat kon ook niet, want hij koesterde geen weemoed en hij had geen verlangen om terug te gaan. Naar nieuwe en nog grotere ontdekkingen hunkerde zijn hart. Hoe had hij er die laatste avond thuis ooit tegen kunnen opzien het ouderlijk nest te verlaten en op eigen wieken naar nieuwe werelden te vliegen? Zijn vleugels waren sterk en zijn kracht was fris en de nieuwe wereld, die zich voor hem opende, was schoon en boeiend. Geen moede zwerver, een ontdekker was hij.

In Soerabaja werd dit wel een beetje anders. Zijn makkers waren niet meer dezelfde als in Holland. Naar de kerk gaan scheen bij Indië niet te horen en er was thans geen korporaal, die hen naar de kerk com-

mandeerde, zoals in de eerste maanden van hun opleiding. De meesten zaten liever in een bioscoop of een café, ze dronken daar meer whiskey soda dan ze verdragen konden en bij het kaartspel ging het dikwijls om grof geld.

Joost wist niet recht hoe hij zich hierbij houden moest. Hij zag ook graag een film en hij vond whiskey soda lekker in de warmte. Maar naar de bioscoop gaan als de kerkklok luidde, dat druiste tegen zijn gemoed in. Toen hij het één keer deed zat hij er onrustig en opeens verdween het trilbeeld op het witte doek van voor zijn ogen en zag hij zijn moeder, die met treurige ogen naar hem keek. Toen was al zijn genoegen weg en de volgende Zondag liet hij zijn makkers de cinema in gaan en ging hij naar de kerk.

Daar zat hij in een bank heel achteraan. Enkele officiers- en onderofficiersuniformen zag hij tussen de burgerkleding, geen enkelen matroos. Hij was zo eenzaam als hij na zijn vertrek uit Nederland nog niet geweest was. En dit gevoel van eenzaamheid verdween niet tijdens de dienst, zelfs niet onder het gebed.

Op het plein bij de uitgang bleef hij een poosje staan, maar er was niemand die op zijn schouder tikte of naar hem knikte. Het plein werd leeg; de kerkdeuren gingen dicht. Joost liep treurig naar zijn schip.

Die avond zat hij alleen in het volksverblijf te lezen in zijn bijbeltje. Dat moet je doen als je je eenzaam voelt, had vader gezegd, dat helpt. Het hielp hem niets. Wat had je aan die oude psalmen en aan die geschiedenissen van twee duizend jaar geleden? Wat had je aan God, Dien je niet zien kon en niet horen kon en van Wien je niet wist waar Hij was. Want waar was

de hemel? Hij hing zijn hangmat op en kroop er in. Maar hij lag wakker, toen zijn makkers met veel gestommel en lawaai aan boord kwamen. De meesten hadden een stuk in de kraag. Zij vloekten grof. Toen verlangde Joost heel erg naar huis, naar moeder. Als die hem nu eens in haar armen nam. Hij verlangde ook naar het meisje in het wit op het Wierhoofd. Als zij hier was, was deze Zondag vast niet saai geweest. Als zij naast hem gezeten had in de kerk, zou hij zich niet verlaten hebben gevoeld. Maar zij waren hier niet, moeder, noch Greet. Hij was alleen, geheel alleen. Het gebed van zijn vader op de avond van het afscheid kwam hem voor de geest. Wij gaan nu scheiden, had hij gebeden, blijf Gij, o Vader, hem nabij. Geef dat Hij steeds tot U mag blijven bidden. . . .

Had hij dat laatste wel gedaan? Gebeden, echt gebeden? Niet maar de ogen gesloten als er stilte werd gecommandeerd, en enkele vage gedachten gehad aan God en aan de familie thuis en aan zichzelf, wanneer hij de handen vouwde voor het slapen gaan, maar al zijn zorgen en die van thuis aan God voorgelegd en vertrouwend gevraagd of Hij die vervullen wilde? Joost was in het bidden zeer te kort geschoten. Nu bad hij.

Dat daarna aanstonds alles goed was kon hij niet zeggen, maar er kwam wel een zekere vrede in zijn hart en hij sliep spoedig in.

V

OORLOG

Oorlog in Nederland! Het bericht viel als een bom op Soerabaja en de marine was aanstonds in alarmtoestand. Naar het vaderland wou elk matroos om daar te vechten. Maar er kwam geen bevel om naar Europa op te stomen. En toen de vesting Holland zich overgaf was de reden om Nederland ter hulp te snellen voorshands vervallen. Er was trouwens ander werk te doen. In het Oosten lag een vijand op de loer, even verwoed en even verraderlijk als Duitsland: de Jap! Naarmate de positie der gealliëerden in Europa hachelijker werd groeide het gevaar van de zijde van Japan.

Tegen dit gevaar moest de marine waken. De schepen kruisten onafgebroken in al de wateren van de Archipel.

Dat was een vreemde ervaring. Tot dusver was het vechten voor Hollandse matrozen altijd spel geweest. De tijd dat Nederlandse vloten vochten was al zo lang voorbij, het tot de dood getrouw, dat veelvuldig voorkwam in toespraken van officieren, had een vage klank gekregen. Er werd meest met los kruit gescho-

ten en als er scherpe granaten in de kanonnen gingen dan was het doel een wrak of een stel oude planken. Dat een salvo van de De Ruyter eens een andere kruiser met zes- à zeventhonderd man aan boord zou naar de kelder jagen, was in Joost's brein amper opgekomen; dat een onderzeeër zijn torpedo's in de ribben van een geladen en bemande boot zou jagen al evenmin, en ook had hij ternauwernood bedacht dat een marineman zijn leven geven moet als 't nodig is.

Na de overval van Nederland waren zij in oorlog. Indien Japan hen nog niet overviel, dan kon toch overal de periscoop van een Duitse onderzeeër op hen loeren. Derhalve voeren alle schepen met de torpedo's in de buizen, was het geschut met scherp geladen en werd bij dag en nacht gespeurd naar vijandelijke vliegtuigen, duikboten en bovenwaterschepen, en voorts naar Japanse vissersschepen, die spionnagerwerk verrichtten in de Indische wateren.

De oorlog betekende een volslagen breuk in de verbandingen met het moederland. Er kwam geen post meer. De vaste wekelijkse brief, die Joost van huis ontving, bleef uit. Het kleine zegroene envelopje, dat somtijds uit Den Helder kwam, eveneens. En ofschoon hij dol gelukkig was met twee Rode-Kruisbrieven, omdat ze de woordjes „alles wel” bevatten, zulke formulieren met vijf en twintig woorden, gecensureerd door den vijand, waren een erbarmelijk surrogaat voor de brieven van een moeder en een meisje. Toch voelde Joost zich volstrekt niet ongelukkig. De drukke dienst liet weinig kansen voor verveling en de eenzaamheid drukte hem niet meer in Soerabaja. Hij stond daar niet zo alleen als hij aanvankelijk ge-

meend had. Er waren meer matrozen, die geregeld naar de kerk gingen. En de burgers stonden, nadat de oorlog en het dreigende gevaar de mensen veel nauwer aan elkaar verbonden hadden, niet op een afstand van de Jantjes. Hij kwam nu hier en dan daar in huis. Gezellige avonden werden menigmaal gegeven. Wanneer Joost eens een dag of wat verlof had, ontvluchtten hij en zijn vrienden graag het hete laagland om de bergen in te gaan. Langs de sawahs reden zij, langs de tuinen op de hellingen der bergen, door uitgestrekte en dichte bossen. Kleurrijk was het Javaanse landschap en groots zijn bergen. Des daags daverde het helle tropenzonlicht over de gele rijstvelden en de groene thee- en klappertuinen. Des nachts flonkerden de sterren of hing een grote ronde maan aan de fluwelen hemel. Insecten zoemden, snorden, piepten, en in de verte brulde soms een tijger.

In die tijd werd Joost overgeplaatst van de De Ruyter op een duikboot. Dat gaf nieuwe ervaringen. De duikboot was een vat vol machines, waartussen ruim dertig man maar moesten zien hoe ze werkten, aten, sliepen. Op de etenstafel droop soms de olie uit kamraderen, die er boven draaiden. In zijn kooi kon hij zijn neus niet boven de dekens steken zonder zich te stoten aan buizen en kranen. Eetzaal, slaapzaal en machinekamer waren één. Als onder etenstijd een manoeuvre uitgevoerd moest worden was een hele rij verplicht van tafel op te staan, omdat de sergeant-machinist de handels achter hun rug bedienen moest. Officieren en onderofficieren huisden even bekrompen als de matrozen. En hoe de kok uit zijn fornuis zoveel en zulke goede spijzen toveren kon leek een

raadsel. Het was aan alle kanten behelpen op de O 16. Maar dit bevorderde de goede geest. De afstand tussen de rangen viel bijna weg. In hun witte hemdjies — vanwege de warmte lagen de uniformen omtrent altijd in de kast — zagen de officieren er net eender uit als een matroos of korporaal en de voortdurende nauwe omgang deed een hartelijke verhouding groeien tussen alle leden der bemanning, hoog en laag, blank en bruin.

In de kooi onder die van Joost lag een Javaan, Amat. Als Joost op een signaal niet wakker werd — en dat gebeurde nogal eens — trok die hem aan zijn haar of kriebelde hem in zijn nek. Ze werkten ook veel samen bij het inbrengen van de torpedo's in de buizen, bij het schoonmaken van de machines en het poetsen van de koperen instrumenten, bij het wassen van de vaat en bij het zwabberen van het dek. Joost had daarbij altijd de leiding en het woord. Amat was even stil als volgzaam. Alleen wanneer ze met z'n tweeën waren kwam hij wel eens los. Maar hoe zelden was dat het geval in de kleine, overvolle boot. Een enkele maal als ze in een haven lagen en de anderen passagierden, en soms als ze bij mooi weer in een rustig gangetje aan de oppervlakte voeren, zodat men op de rug van de walvis zitten kon, hadden zij, vrij van dienst, tezamen wel eens een vertrouwelijk uur. Dan vertelde Amat van het leven in de dessa. Van het werken op de sawah: het ploegen van de grond, het planten van de bibit en het snijden van de padi. En ook van het Wangspel en van de gamelanmuziek. In zijn langzaam, bedachtzaam Maleis sprak hij met zachte stem, waar-

in de weemoed en een groot verlangen trilden. Joost vroeg hem of hij niet graag terug wou naar zijn dessa. Toen gloeiden Amat's ogen. „Ja, heel graag.”

„Waarom ben je er eigenlijk weggegaan?” vroeg Joost daarop.

Voordat hij daarop antwoord gaf, vroeg Amat hem

waarom hij zijn familie en zijn land verlaten had.

„Omdat ik naar zee wou en de wereld zien en omdat ik hou van het leven bij de marine.”

Amat schudde het hoofd. Wat waren die verlangens van de Westeringen vreemd. De wereld zien. . . . Java was schoon. Wat kon men meer begeren dan daar te leven. En de zee. Wijd en wild was die en koud. Een zekere angst er voor kon Amat nimmer overwinnen. Er ging hem niets boven het leven in de dessa en

het werken op de sawah. Een ploeg, een patjol, een paar karbouwen, een kleine hut en een lieve vrouw, wat zou men meer begeren?

„Maar waarom ben je dan naar zee gegaan?” vroeg Joost, toen Amat zo gesproken had.

Zijn zwarte ogen glinsterden. „Dit duurt niet lang. Ik verdien hier veel rijksdaalders. Mijn ouders zijn arm. Als ik verdiend heb dan kan ik kopen: karbouwen en gereedschap, dan kan ik de bruidsschat betalen voor Siti en het bruiloftsfeest. Dan ga ik met twee karbouwen naar de sawah en Siti stamp de rijst en kookt mijn middagmaal en samen planten wij de rijst, en mijn ouders leven onbezorgd.”

„Een rare zeeman ben jij,” zei Joost.

Hij schudde het hoofd. „Ik ben geen zeeman. Ik ben bang op zee. Bang vooral wanneer we duiken.”

Joost lachte. Bang? Waarvoor? De boot was stevig en de machines waren goed. Bij ruw weer kon ze rollen, nog erger dan destijds de Z 3. Maar de zee was zelden ruw in Indië. En als je diep dook, lag de boot zo rustig als een zuigeling in moeders armen. Alleen bij de eerste duik had Joost een eng gevoel gehad. Alles was plotseling groen geworden voor de periscoop. Als er iets haperde aan de machines zouden ze nooit weer boven kunnen komen. Maar er schortte niets. De motoren gromden zo rustig als een spinnende poes en toen de commandant het bevel gaf om te stijgen, sloegen de pompen aanstonds aan. Er kwam een lichte helling in de boot en Joost, die door de tweede periscoop mocht kijken, zag plotseling de zee, zoals je die ziet bij het zwemmen: de golven hoog en de schepen nog veel hoger. Nadien was het hem om het even of ze

boven of onder water voeren. Alleen wanneer het benauwd werd in de boot kon hij er naar verlangen dat ze weer omhoog ging, zodat de fans frisse lucht naar binnen konden zuigen en het volk bij beurte een poosje in de kuip kon staan of aan het dek verkeren om wat zeelucht te happen en een cigaret te roken.

Intussen zinspeelde de commandant soms op een onverhoedse aanval van Japan. De jonge officieren wilden dat er maar op losgeslagen worden zou, voordat de Jappen sloegen. Bij de marine was niemand meer in twijfel *dat* er oorlog komen zou; men besprak alleen de vraag *wanneer* hij uit zou breken.

Op een dag kregen alle onderzeeërs order om zich klaar te maken voor een verre reis. Omtrent het doel noch over de opdracht werd iets meegedeeld. Maar elk begreep dat deze tocht meer in zou houden dan een oefening of jacht op vissende spionnen, en toen de bemanningen vóór het uitvaren een paar dagen verlof kregen om afscheid te nemen, begreep ieder dat de oorlog in het Verre Oosten heel nabij was.

Een speciale kerkdienst werd gehouden. De vlootpredikant sprak ernstig. Hij verbloemde de gevaren niet, die de marinemannen liepen. Zonder verliezen wordt een oorlog nooit gevoerd, zei hij, en een duikboot was een kwetsbaar schip. Iedere matroos diende te beseffen, dat hij elk ogenblik voor God verschijnen kon. „Ben jullie daarvoor klaar, jongens?” vroeg de predikant.

Er werd Avondmaal gehouden. Joost zat mee aan. Het vorig jaar had hij belijdenis gedaan. Toen de dominee de zilveren beker ophief was hij ontroerd. Zo had de Heiland eens de drinkbeker genomen. Het was

de avond vóór Zijn kruisdood. En morgen voeren zij ten oorlog. . . .

De vraag: ben ik er wel voor klaar, beklemde hem terwijl de beker naderde. Toen hij hem greep beefde zijn hand. Maar vóór hij dronk gaf hij zichzelf het antwoord: ja! Dit was gemeenschap met den Heiland.

VI

JACHT OP JAPPEN

In de golf van Siam kruisten Nederlandse onderzeeers. Overdag voeren zij gedoken. Alleen de periscoop kwam als een speurend oog boven de spiegel uit. En als schepen naderden, om het even welke, verdween dat oog ook nog en werden de machines gestopt, opdat geen luisterapparaten het malen van hun schroeven zouden kunnen waarnemen. Het moest een diep geheim zijn, dat Nederlandse onderzeeërs in de golf van Siam waren.

's Nachts voeren zij getrimd. Het dek bleef nog onder water, maar de kleine toren kwam er bovenuit. Om beurten haptten de leden der bemanning in de kuip wat frisse lucht en rookten zij een strootje. Maar altijd bleven zij op hun qui vive om bij onraad aanstonds weg te duiken.

Zij wachtten, dag na dag, week in week uit. Zij moesten het aanzien, dat de vijand zijn oorlog steeds geduchter voorbereidde. Want dagelijks kwamen er meer Japanse schepen vol soldaten in de golf van Siam. De torpedo's van de Nederlandse onderzeeërs

zouden deze schepen tot zinken kunnen brengen. Zij zouden kunnen maken dat deze troepen op de bodem van de zee belandden inplaats van in Singapore en op Java. Maar het mocht niet. Nederland mag in geen geval de vijandelikheden openen, was het besluit van de regering. Geen torpedo mag er uit voordat het bevel tot de aanval is gegeven. De onderzeeërs kruisten daar om aan te vallen, zodra de oorlog, die zeker komen zou, begonnen was. Eerder niet.

De radio meldde de ene dag dat de bom op barsten stond en de andere dag dat er een ontspanning ingetreden was. Dit laatste wekte hoongelach op de O 16. Hier op zee zag men voor zijn ogen hoe Japan de oorlog feitelijk reeds voerde door zijn troepen saam te trekken op het punt, waar het zijn eerste aanval in wou zetten. Al sterker werd de aandrift de torpedo's af te vuren.

Toen bracht de radio het bericht van de overval op Pearl Harbour.

Nu is het zover, begreep de commandant van de O 16, en ofschoon het bevel om aan te vallen nog niet gekomen was ging hij op jacht. Op hetzelfde ogenblik dat het bevel „Valt aan!” gegeven werd, zou hij een Jap een torpedo in de ribben willen jagen.

Ze kregen een groot transportschip in het vizier. Ze volgden het, gereed tot vuren.

Joost Vermande zag door de periscoop het Jappenschip recht vóór hun boot. De soldaten verdrongen zich ginds op de dekken.

Eén handgreep en die Jap vloog in de lucht. Maar nog immer bleef het bevel uit Soerabaja uit. Wel kreunde de radio onder een stroom berichten over

opwinding in Amerika na de overval op Pearl Harbour.

De commandant werd ongeduldig. Hij liep telkens van de periscoop naar den marconist en weer terug. Het werd slecht weer en er was nog geen bevel. Soms regende het, zodat hij zijn prooi niet kon waarnemen. Eindelijk kwam er een telegram in code van het opperbevel van Java. Het werd in haast ontcijferd: Nederland is in oorlog met Japan. Voor de onderzeeërs vrije jacht op Jappen.

Toen goot het echter van de regen. Er was geen honderd meter zicht. De Jap, die straks een wisse prooi geweest zou zijn, was nu onzichtbaar.

Bij het klaren van de lucht, bleek de Japanner nergens meer te ontdekken. Ook was de nacht te ver gevorderd om nog een nieuwe prooi te zoeken.

Die dag ontdekte het oog der duikboot telkens nieuwe troepenschepen. De vijand was klaarblijkelijk aan een zeer grote actie bezig. Tot een aanval kon het evenwel niet komen. Een sterk escorte van torpedojagers zwerfde om de grote schepen heen, die met hun dieptebommen de duikboot vernielen zouden, zodra zij door lanceren haar aanwezigheid verried. Ook

zonder te lanceren moest men reeds op zijn uiterste hoede zijn om niet ontdekt te worden. Telkens als er schepen naderden werd de periscoop ingetrokken en liet de commandant zijn boot naar een veilige diepte zakken.

Toen de avond weer gevallen was steeg de boot voorzichtig naar de oppervlakte. Er was geen onraad en de nacht was helder, geschikt om aan te vallen, doch er was geen doel. Uren verstreken zonder dat een schip opdoemde op de zee, die vorige dagen door de Japaners zo druk bevaren werd. Zou er te lang gewacht zijn en waren alle vogels nu over het net gevlogen? Een strootje rokend op de toren zag Joost e n grauwe schaduw boven zee. Hij wees er den officier op, die bij hem stond. Deze tuurde tevergeefs, maar Joost z'n vinger hielp hem. Inderdaad, daar voer een schip.

„Omlaag!” zei hij. Ze daalden het steile trapje af en het mangat werd boven hen gesloten. De pompen zogen aan. Zacht snorden de elektrische motoren. De duikboot zakte omlaag. Met de periscoop vlak boven het watervlak beloerde zij haar prooi.

De bemanning was in spanning. De eerste werkelijke aanval, die een Nederlandse onderzeeër ooit had ondernomen, zou nu komen. Elk stond op post, nauwkeurig lettend op de bevelen. Naast Joost stond Amat. Zij moesten elk een kraan bedienen. Nerveus grepen de bruine handen aan het rad.

Het duurde lang. De commandant gaf wel bevelen voor de navigatie, maar niet om te lanceren.

Amat kon zich nauwelijks bedwingen. Hij wiste zich het zweet van het gelaat. Zijn vingers trilden. De spanning knoeide hem.

„Houd je toch kalm, jô,” ried Joost zijn makker. „De oue weet gerust wel wat hij doet. Als hij een poosje wacht, dan doet hij dat om aanstonds des té raker toe te slaan.”

Een lichte schok voer door de boot. Op Amats voorhoofd parelde het angstzweet en in zijn ogen flitste een doodsschrik.

Joost lachte om die angst. De commandant stond even kalm als dusver te turen door de periscoop. Als er wat ergs was zou hij wel bevelen geven.

Weldra kon men merken wat de oorzaak van de schok geweest was. De boot schuurde langs de bodem. De stoot was de eerste aanraking met de grond geweest. In ondiep water kropen ze nu voort. De aanval zou nu zeker spoedig komen, want aanstonds kwam de Jap in water, waar men hem niet volgen kon.

Er werd druk met het roer gewerkt. Nu zwenkte de boot naar stuurboord, dan naar bakboord. De commandant verdreef alle angst en wakkerde de strijd lust aan door handenwrijvend tot zijn manschappen te zeggen dat het extra goed ging en ze aanstonds verscheidene Jappen tegelijk te pakken zouden hebben. Het duurde nog een poos. De boot lag soms gestopt, kroop dan weer voort in het modderbed, week daarna uit. Tenslotte kwam het bevel: „Boegbuizen klaar voor vuren!”

Ieder man stond met de hand aan zijn handel. Nog even zwenkte en kroop de boot, klaarblijkelijk om te richten. Toen vloog een torpedo uit zijn buis, en nog een en nog een. . . . Alle boegbuizen werden op eenmaal leeggeschoten.

Joost draaide aan de kranen, die lucht en water in en

uit de leeggeschoten buizen moesten drijven, opdat het evenwicht der boot, verloren gegaan door het afschieten van zoveel grote en zware projectielen, werd hersteld.

De motoren gromden; de boot draaide op haar as.

„Hekbuizen klaar voor vuren!” beval de commandant. Uit het achterschip vlogen thans in hetzelfde tempo als daarstraks de projectielen. Er moest een menigte van doelen zijn geweest, dat de commandant al zijn kruut in eens verschoot.

Een aantal verre ontploffingen, vaag waarneembaar onder water, vertelden dat de torpedo's explodeerden. Maar hoe en waar hadden ze doel getroffen? De O 16 kroop weg over de modderbanken, thans op haar beurt nagezeten door den opgeschrikten vijand. Explosies van dieptebommen dreunden vlak in de nabijheid. Ze gaven harde schokken. De motor zweeg. Men hoorde boven zich een fel geraas van schroeven. En weer dreunde een ontploffing, die alles in de duikboot door elkaar smeedt en een verdacht gekraak deed horen.

Amat jammerde van angst.

Joost legde zijn hand kalmerend op zijn schouder. Er was niets aan de hand. Hun boot lag stil de aanval der Japanse jagers af te wachten. Maar Amat wilde zich niet laten troosten. Zij zaten hier in hun doodkist. Hij zou zijn dessa nooit terugzien.

Een nieuwe explosie knalde zeer nabij. Het was of de boot werd opgetild en neergesmaakt. Zij kraakte en kreunde als van felle pijn. Nu was Amat niet de enige die bang was. Joost was ook ontzet. Verschrikt zocht hij de wand af naar een lek.

In het achterschip kwam water binnen. Met pompen kon men het gemakkelijk de baas. Nieuwe explosies klonken ver verwijderd. Geraas van schroeven werd niet meer vernomen.

De motor werd weer aangezet. Na korte tijd hield het schuren op. De schroeven draaiden vrij. De commandant waagde het de periscoop omhoog te steken. De kust was veilig!

Toen mochten al de leden der bemanning om beurten kijken door de periscoop. In het kleine spiegeltje zag Joost een grote brand. Vuur, rook, schoorstenen en masten.

Amat wou niet kijken. Klappertandend lag hij in zijn kooi.

„Ik ben dien Jap gevolgd, dien we straks in de kijker kregen,” vertelde de commandant aan de bemanning. „Hij voer de baai in. Het werd ondiep, maar ik ben hem nagekropen, ofschoon ik hem reeds lang had kunnen raken. Ik had het gevoel dat er meer wild moest zitten in het hol, waar hij naar toeging. Het was zo. Vier grote schepen kreeg ik in de periscoop. Ze zijn nu alle naar de kelder. En nu, wie geen wacht heeft naar kooi, mannen. We gaan naar Singapore om nieuwe torpedo's te halen.”

VII

DE ONTPLOFFING

Met z'n zessen stonden ze in de kuip: de commandant en vijf leden van de bemanning. Ook Joost en Amat waren bij het groepje, dat tijdens de hondenwacht de benauwdheid beneden voor een ogenblik ontvlucht was om wat zeelucht in te ademen.

Een mooie tropennacht was het. Rood als een rijpe sinaasappel hing de maan boven de Westerkim en de hemel was vol gouden sterren. De boot voer getrimd, zodat enkel de toren boven het water uitstak. Het was alsof ze door een plaat gehamerd zilver sneed; het zog geleek op opgeworpen schaafsel.

Geen schip was er op zee te zien; geen vliegtuig ronkte in de lucht. Reeds volle vier en twintig uur hadden ze geen Japannees ontmoet. De jagers, die gister na de aanval op hen joegen, waren het spoor volslagen bijster geraakt en hadden de achtervolging blijkbaar opgegeven. En deze nacht was zo vredig, dat men zich moeilijk kon voorstellen dat het oorlog was. Joost kon zich amper indenken dat ze gisteren vier schepen hadden getorpedeerd en dat duizenden Japanners — tienduizend had de commandant geraamd —

verdrongen waren. In deze stille maannacht leek dat gevecht een gruwelijke droom.

Hij hing over de rand van de kuip en staaarde naar het witte zog op het matglanzend water. Ver weg dreven zijn gedachten, naar huis, naar z'n moeder, naar Greet Wouters. Hij wou zich voorstellen hoe het nu was in het vaderland. Leden zij gebrek? Werden zij getreiterd door de Duitse onderdrukkers?

Naast Joost hing Amat over de reling. Nadenkend trok hij aan zijn cigaret. Zijn donkere ogen staarden dromerig naar het Zuiden. Joost lette op hem en lachte. „Waar denk je nu aan?” vroeg hij hem.

„Ik.... wat.... wat vroeg je.... ik denk nergens aan,” antwoordde hij verward.

„Je jukt,” lachte Joost. „Zal ik je het eens zeggen? Je zit op Java in je dessa. Je zet de bibit op de sawah uit. Samen met haar doe je dat. Hoe heet ze ook weer? .... Geneer je niet, hoor,” ging hij door, toen Amat een tegenwerping maken wilde. „Ik was zo pas nog veel verder weg dan jij: in Holland helemaal. Ik zat bij moeder thuis en....”

Hij maakte de zin niet af. Een vreemde kracht rukte hem plotseling uit de kuip; een verschrikkelijke ontploffing deed zijn trommelvliezen barsten; hij suisde door de lucht. Dan viel hij. Hij stortte in het water. De vaart van zijn val deed hem diep naar beneden duiken. Hij zwom, maar het scheen of hij niet weer boven komen kon. Hij kreeg gebrek aan adem. Benauwd sloeg hij zijn armen uit, en eindelijk dook hij op.

Hij zag de boot. Ze stak hoog boven water uit en was in tweeën. De kuip hing aan de romp als de

dwarsbijl van een hellebaard. Hij zag het laatste wat ooit een sterveling van de O 16 zien zou. In een heftig borrelende kolk zonk de onderzeeër in de diepte weg. Dicht bij hem dook een hoofd uit het water op. Het was de bootsman, die met hem in de kuip gestaan had. Nog een zwemmer naderde. Dit was de commandant. Een zwarte kop kwam boven: Amat. Nog twee man kwamen toegezwommen. Het zestal, dat vóór de ontploffing in de kuip gestaan had, was weer bijeen. Ze zwommen rondom de kolk, waarin de boot verdwenen was. Er kwam het een en ander bovendien: een sigarenkistje, een scheerdoos; enkele Chinese kastjes: snuisterijen van leden der bemanning. Geen mens dook echter op.

„Het stel is naar de haaien,” zei ruw een matroos.

Joost huiverde. Dertig makkers waren op eenmaal verdronken. Zij zessen niet. Nòg niet. Zij zwommen hier rond in de golf van Siam. Een dag varen van Singapore waren ze. De zee was eenzaam; de kans op redding zeer gering.

„Wat zullen we doen, commandant?” vroeg de bootsman, terwijl hij tussen de andere zwemmers naar den commandant zocht.

Er kwam geen antwoord. Zonder dat de anderen er iets van merkten was de commandant verdronken.

Nu nam bootsman Brunting de leiding op zich. „Vooruit, mannen. We zitten dicht onder de kust van Malakka. Daar zwemmen we heen.”

Hij wierp zich aanstonds op zijn zij en zwom met kalme slagen.

De anderen zwommen achter hem aan. Joost en Amat ook. Ze konden allebei uitstekend zwemmen. Het kal-

me tempo, dat de bootsman aangaf, hielden ze gemakkelijk bij. En op zijn woorden hadden ze beiden moed gegrepen. De kust dichtbij. Dan zouden ze dus toch niet reddeloos verloren zijn.

Recht op de ondergaande maan zwommen de drenkelingen aan. Haar gouden schijf daalde op de einder. Joost keek of hij ook enig land vóór de maan zag schuiven. Hij zag het niet. De schijf zonk in het water. Was het land soms verder weg dan de bootsman had gedacht?

Een van de zwemmers begon te zuchten en raakte achter. De anderen hielden in. „We rusten een poosje,” zei de bootsman en alle vijf lagen ze op hun rug, de handen licht bewegend, zacht trappelend met de voeten. Zo keken ze recht in de sterrenhemel.

Na een poos wierp de bootsman zich weer op de borst. „Vooruit weer, mannen,” riep hij.

Joost deed het. Hij voelde zich volstrekt niet moe. De hele nacht zou hij wel door kunnen zwemmen, dacht hij. Maar de man om wien ze rustten slaakte een kreet. „Help!” riep hij en hij sloeg wild met zijn armen. Eer de anderen hem bereiken konden was hij weggeleden.

De vier, die nu nog overbleven, waren goede zwemmers. Ze zwommen op de borst met brede, kalme slagen. Ze wierpen zich soms op hun linker en dan weer op hun rechterzij als de eenzijdige beweging hen te zeer vermoeide. Een enkele maal rustten ze op hun rug. Ze zwommen uren achtereen, totdat een lichtglans over het water streek, een helle streep het Oosten kleurde, de zon omhoog schoot achter hen.

Het was dag en de zwemmers richtten zich, water-

trappend, op, om te turen naar het Westen, waar het land nu stellig dicht bij wezen moest. Maar ze zagen niets. Geen berg, geen schemerende kust, geen eiland. De watervlakte was volkomen onafzienbaar.

„Zie je geen land?” vroeg hijgend een kwartiermeester, die rechts van Joost zwom.

„Nog niet,” zei die.

„Ik.... kan niet meer!” hijgde de man.

Joost wilde hem helpen, maar hij zag enkel nog twee handen, die verdwenen in het water.

Nu waren ze nog met z'n drieën over.

„Kunnen jullie nog wel, jongens?” vroeg de bootsman.

„O best,” zei Joost. Hij voelde zich zo krachtig als hij ooit geweest was. Amat zei ook, dat hij nog wel een hele poos kon zwemmen. Ze roeiden met z'n drieën voort.

De zon was in de aanvang aangenaam. Koud gewor-

den na zes uur nachtelijk zwemmen, deden de warme stralen op hoofd en schouders hen goed. Maar toen de zon hoger steeg en haar helle gloed het water blikkeren deed, veroorzaakte 't felle licht pijn aan hun door het zoute water reeds ontstoken ogen. Hun hoofden gloeiden, terwijl hun lijven huiverden in het koele water.

Tot aan de middag zwommen zij, altijd dicht bij elkander. Ze wisselden nu en dan een enkel woord. De bootsman klaagde over dorst. Amat had erge honger. Er was niets voor de honger; en in deze oceaan van water was toch geen water om de dorst te lessen.

Die middag richtte zich de bootsman telkens op om uit te kijken naar de kust. Gedurig weer werd hij ontmoedigd, wijl er geen land in het zicht kwam. Hij had vannacht zo vast gemeend, dat ze dicht bij Malakka waren.

Op een gegeven ogenblik miste Joost zijn bruinen vriend. Hij riep den bootsman. Beiden keken achter zich. Er was geen zwemmer meer te zien. Amat was stil weggeleden.

Joost's hart was zwaar. Ook Amat weg. Vier nu reeds van de zes, die de ondergang van de onderzeeër hadden overleefd. Met z'n tweeën waren ze nog over van de zes en dertig leden der bemanning.

„Volhouden, Joost. God zal ons helpen,” zei bootsman Brunting.

Ze zwommen door tot de avond. Toen kon Brunting niet meer. Zijn armen roeiden slap, zijn benen maalden krachteloos. Joost moest zijn tempo matigen om hem niet kwijt te raken.

„Houd nog een poosje vol,” ried Joost. „Wij staan vlak voor de redding.”

In het Westen stond de zon vlak boven zee. 't Was als een gouden poort op de einder, een poort die leidde naar een schoon en heerlijk land.

De bootman staaarde er naar. „Ja,” zeide hij, „we staan vlak voor de redding.” Maar hij sprak op een gelaten toon en hij deed niet de minste moeite om voort te zwemmen.

„Volhouden dan,” spoorde Joost aan. „Nog enkele uurtjes.”

„Ik ben er al,” zei bootman Brunting. „Kijk, in de poort staat Jezus. Hij neemt mij mee.”

Joost werd ontroerd.

„Als jij nog vol kunt houden, Joost, dan moet je het doen. Jij staat nog voor het leven. Wil je, als je nog eens in het vaderland mocht komen, mijn vrouw en kinderen groeten en zeggen, dat God het goed met mij gemaakt heeft?”

Joost knikte.

„En willen we nu nog samen bidden?” vroeg hij.

Joost zwom vlak op hem toe. Met zijn handen ondersteunde hij zijn hoofd. En die twee baden midden in de oceaan. Brunting vroeg krachten voor zijn jongen vriend, en hij dankte voor de genade, die hij ontvangen had, dat hij zich overgeven mocht aan Jezus.

Toen reikte hij Joost de hand. „Vaarwel, ik ga naar Jezus in de hemel.”

Met deze woorden dook hij weg in de richting van de gouden poort.

VIII

AAN LAND

Joost was alleen. En de gouden poort verdween. De nagloed van de zon, die een korte poos de hemel in het Oosten had verlicht, verflauwde. Het werd donker en de eenzaamheid daardoor des te beklemmender. De dood van vijf en dertig makkers woog hem zwaar op het hart. En de kust kon nog oneindig ver verwijderd zijn. Hij vroeg zich af of het niet 't beste was om zich te laten zinken.

Ik kan nog zwemmen, was zijn antwoord op die stem. En ik moet zwemmen. Misschien wil God mij daarom laten leven, dat ik de laatste boodschap van Brunting overbreng en dat ik nog eens thuis mag komen.

Hij zwom, kalm en rustig. Hij begreep niet hoe het mogelijk was, dat hij niet werd gekweld door vermoeidheid, door honger en door dorst. Het was of zijn armen en benen niet anders konden doen dan zwemmen, of de honger weg was, of zijn dorst verdween. Na elke slag haalde hij diep adem en schoot dan weer met kracht door het water. Een stevig rythme scheen zijn hele wezen te beheersen. En de angst was weg. Hij

zag de maan voortglijden langs de hemel; de sterren fonkelden in al hun pracht. De koelte van het water was weldadig voor zijn lichaam. Sneller dan gisteren zwom hij; bij elke nieuwe slag bruiste het water om zijn hoofd en schouders. Een Bijbelwoord zong door zijn hoofd: Hij geeft den moeden kracht en Hij vermenigvuldigt de sterkte dien die geen krachten heeft....

Zo zwom hij door totdat de maan in zee zonk, totdat het water weer die lichte glans kreeg, die de opgang van de zon voorspelt, totdat de zon omhoog schoot uit de kim en het overdadig licht van een nieuwe tropendag over het water plaste.

En nu was er land! Joost zag het. Een hoge kust. Bebooste bergen. Scherp en helder lagen ze in het morgenlicht. En de afstand scheen niet eens aanzienlijk. Hoop doet leven. Uitzicht op behoud schenkt nieuwe krachten. Joost wierp zich op de borst en zwom met sterke slagen, uren lang.

Doch de bergen bleven even ver verwijderd en de kust scheen weg te wijken.

Toen greep de angst Joost plotseling bij de keel. Hij had gehoord van luchtspiegelingen, die aan moede reizigers de heerlijkste vergezichten voorspiegelden, maar altijd wegweken voor hun ogen en zich tenslotte in het niet oplosten. Was dit zulk een fata morgana? Spiegelden die kust en die bergen zich slechts boven zee en zouden ze nimmer te bereiken zijn?

Tegelijk met de angst besprong hem plotseling een dodelijke vermoeidheid. Zijn armen en benen wogen zwaar als lood. Zijn lege maag trok in erge krampen samen. De dorst schroeide in zijn keel. Een trage golf

rolde over zijn hoofd. Hij dronk. Het was behaaglijk rusten. En Jezus zou toch zijn Behouder zijn.

Hij stak zijn hoofd omhoog en schudde het water af. Zijn boodschap voor de vrouw van Brunting, zijn moeder, Greet. . . . Niet sterven, maar leven en des Heeren werk verkondigen. . . . zong weer een psalmwoord door zijn brein.

Weer zwom hij. De sterke slag, waarmee hij in de afgelopen nacht gezwommen had, kon hij echter niet herwinnen. Traag maalden zijn armen en zijn benen en ze oefenden maar weinig druk op het water. Hijgend ging zijn ademhaling. Zijn slapen klopten en zijn hoofd gloeide. De bergen en de bossen bleven even ver verwijderd. En hij was zo moe. . . .

Toen trof een vreemd geluid zijn oor. Het was een dof gedreun, dat groeide in kracht. Een branding! Bij een branding hoort een kust.

Hij richtte zich op. Moeizaam ging het. Hij had ternauwernood de kracht zich uit het water te verheffen. Een witte branding zag hij en daarachter land, laag land, een eiland.

Nieuwe energie brandde in zijn uitgeputte lijf. Land was vlakbij. Hij werd behouden!

Hij zwom op het witte schuim aan. De branding greep hem. Ze sleurde hem mee. Hij werd omlaag gezogen in een diepe kolk. En hij had geen kracht zich er uit te redden. Zou hij zo vlakbij het strand nu toch verdrinken? Een nieuwe golf voerde hem weer omhoog. De golven slingerden hem voort zonder dat hij er iets aan kon doen. Hij moest zich overgeven aan een Ander, die hem leidde nu zijn eigen krachten faalden. Van een golftop zag hij het strand vlakbij. Een terug-

lopende roller sleurde hem echter weer in zee en hij rochelde, omdat hij geen adem meer kon krijgen. Toen nam een grote golf hem op en slingerde hem omhoog. Hij zag het strand beneden zich. De golf wierp hem op het rif.

Zijn vreugde brak in een verschrikkelijke pijn. Zijn rug was als gekraakt, zijn knieën als gebroken door de val op het landkoraal. Kreunend bleef hij liggen en toen hij zich eindelijk oprichtte, doorvlijmde hem nieuwe pijn. Zijn gaar geweekte voeten liepen op de scherpe kraaltjes van het rif als op een spijkerbed, totdat hij op het zand stond. Daar viel hij neer, pijnlijk tastend naar zijn gekneusde rug. Toen hij zijn hand terugtrok zag die rood van het bloed. Zijn knieën en zijn voeten bloedden ook. Maar het ergst bloedde zijn rug, die, dun en week van het water, met kracht op de spitse kraaltjes neergekomen was. Toen hij ver-zitten ging was het zand roodgekleurd.

Een nieuwe angst be kroop hem. Uit zee gered, zou hij verbloeden aan zijn wonden. Want hier was geen ver-band om het bloed te stelpen.

Hoe hij er plotseling op kwam heeft hij later nooit be-grepen. Maar hij herinnerde zich dat zijn vader hem als kind eens het verhaal gedaan had van een ouden boer, die nooit iets met een dokter van doen wilde hebben, en die altijd zichzelf hielp. Wanneer hij zich bezerde, smeerde die boer slik op zijn wonden.

Hier was slik. Slik en zand. Hij wierp zich op de grond en wentelde zich. Hij piepte van pijn. Het zoute zand beet in zijn wonden. Maar hij wentelde zich toch zo lang, dat zijn gehele rug met slik bedekt was en hij smeerde slik op zijn knieën en zijn voeten. Het bloe-

den was gestelpt. Toen ging hij liggen om te rusten, eindelijk te rusten na zes en dertig uren zwemmen.

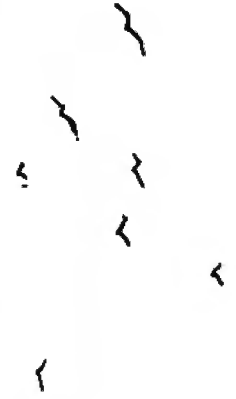
Lang lag hij niet. De dorst kwelde hem nu veel erger nog dan in het water. Zijn tong was als een verdroogd stuk leer. Hij richtte zich op en keek rondom zich. Geen stroompje, geen riviertje.

Hij stond op en strompelde het strand op naar een rots. Daar zag hij water in een kleine holte. Hij durfde nauwelijks proeven, want het zou wel zout zijn. Maar het was zoet! En toen dronk Joost. Op zijn knieën dronk hij als een hond. En na dat drinken ging hij liggen om te slapen, in de schaduw van de rots.

Toen hij wakker werd scheen de zon hem recht in het gezicht. In het Zuid-Oosten stond ze. De derde dag was aangebroken, nadat hij een hele middag en een volle nacht geslapen had.

Joost stond op. Zijn rug voelde als geradbraakt; zijn armen hingen als verlamd naast z'n lijf; zijn stramme benen wilden niet vooruit, en zijn voeten schrijnden fel bij iedere stap. Hij dwong zich echter om te lopen. Hij moest naar voedsel en naar mensen zoeken. Van de rots, waarnaast hij had geslapen, kon hij het eiland overzien. Het was een kaal en klein rif. Enige struiken vormden alle plantengroei. Hij strompelde naar de struiken om te zien of er wat eetbaars was, enige wortels of een boomvrucht, maar hij vond niets dan bladeren en hard gras. Hij kauwde op de bladeren. Bitter waren ze. Hij plukte van het gras. Het was onverteerbaar. Verder liep hij. Ginds was een rij van heuveltjes. Misschien was daar wat eetbaars of een mens.

De rotsen waren ver en de zon gloeide op het kale rif.

En Joost was slap als een slenter; zijn rug was als geknakt.

Achter de heuveltjes was de zee. Geen mens en geen voedsel. Geen water was hier ook. Hij moest terug naar de kleine holte, waar hij gister uit gedronken had, om opnieuw zijn dorst te lessen. Op de terugweg vond hij een aantal vogelnesten. Hij zocht ze af, maar er waren geen eieren in.

De bergen en de bossen waren geen luchtspiegeling geweest. Van het rif af kon hij de kust van Malakka zeer duidelijk onderscheiden. Zou hij er heen zwemmen? Het was onmogelijk. Duizelig was hij van honger en vermoeidheid. De wandeling over het eiland was te veel voor hem geweest. Geen honderd slagen zou hij meer kunnen zwemmen.

Hij ging weer liggen en hij sliep weer in. Toen hij ontwaakte draaiden er sterretjes voor zijn ogen. Was het dag of nacht? Hij kon haast niet meer denken en er trok een nevel voor zijn ogen. Op zijn elleboog richtte hij zich op, maar aanstonds liet hij zich weer zakken, hij kromp ineen van pijn. Toch kwam hij nogmaals overeind. Hij meende dat hij iets gezien had tussen de sterren door, die voor zijn ogen wentelden. En toen zag hij het weer. Op zee. Een boot. Een roeier! Hij wilde roepen. Zijn stem was weg. Slechts hese klanken stootte hij uit. Hij stond rechtop. De pijn in zijn rug vergat hij; de stramheid van zijn knieën ook. Hij zwaaide met zijn lamme armen.

De visser roeide voorbij.

Op een rots klom Joost. De scherpe kraaltjes reten zijn rauwe voeten open. Hij klom tot aan het hoogste

punt. Daar zwaaide hij met de armen. Hij brulde met
een plotseling teruggekeerde stem.
De roeier stak een riem omhoog. Hij wendde zijn boot
en voer recht op de branding aan.
Joost was gered.

IX

IN HET OERWOUD

De bruine visser nam Joost in zijn boot en roeide hem naar zijn eiland. Daar voer hij binnen in een kleine baai en bracht hem naar zijn hut. Een zieke vrouw lag er te bed met aan haar zijde een pasgeboren kindje.

In de boot had Joost al dadelijk gevraagd om eten. Aan boord was niets, doch nu maakte de visser snel vuur en bakte enkele vissen. Een schaalte rijst deed hij er bij. De portie rijst was klein. „Wij hebben bijna niets meer,” zei de man. Sinds de oorlog uitgebroken was, was de verbinding van zijn eiland met de wal verbroken en bleef het voedsel uit, dat anders uit Malakka kwam. Vis mocht Joost echter naar believen eten.

En hij at vis. Aan boord was hij een van de grootste eters geweest. Misschien had hij het aan zijn weldoervoede lijf te danken, dat hij na zes en dertig uren zwemmen, en vier volle dagen vasten het leven nog behouden had. Nu kwam er aan zijn eetlust evenwel geen eind. De visser haalde, toen al wat hij gebakken had, naar binnen ging, nieuwe vissen uit zijn net en

bakte weer. En Joost at voort, alsof hij nooit op zou houden.

Toen hij eindelijk de olie van zijn vingers likte, had de visser een bed van bladeren op de vloer der hut gespreid en een grote schaal met water zomede een pot zalf klaargezet. Hij wies de wonden van zijn rug en benen en zette ze dik in de zalf.

Hoe dankbaar Joost was voor zijn bed en hoe uitgeput hij zijn mocht, hij kon niet slapen. Het bladerbed was hard voor een gewonde rug. Al zijn leden waren pijnlijk. En de emoties van de laatste dagen, tot dusver als in een droom doorleefd, stonden nu scherp voor hem. Vijf en dertig makkers dood; zijn boot verloren; hij gered. Hoe was dit laatste mogelijk?

Tenslotte sluimerde hij in. Hij was weer op de duikboot. Ze voeren door de nacht. De Diesels gromden zacht. Een daverende explosie, die de boot uiteenreet. . . . Hij schrok wakker.

De visser en zijn vrouw ontwaakten ook met schrik. Joost had een waterfles, die aan zijn voeteneinde stond, kapot getrapt.

Weer dommelde hij in. Hij lag in zee en hij kon niet meer zwemmen. Hij zonk omlaag. Benauwd werd hij. Hij zou verdrinken. Neen, neen, kreet hij, ik moet leven. Weer schrok hij wakker. De vrouw in het bed bewoog onrustig. De man vroeg hem of hij wel stil wou zijn.

Joost beloofde dat. Hij zou trachten te slapen. Doch een half uur later kreet hij: „De Jappen. Daar zijn ze! Sla d'r op. Val aan, val aan!”

De andere morgen lag hij te rillen van de koorts. De man was uitgevaren. Het vrouwtje stond op, hoe zwak

ze ook was, en ze bereidde een drankje voor den zieke. Joost gruwde er van toen hij het dronk, maar het hielp. Die avond was de koorts reeds minder. Na enkele dagen zat hij op het grasveld bij de hut, koortsvrij, doch sterk vermagerd. Zijn stevige armen waren schraal, zijn vlezige dijen schonkig.

Hij zag hoe zuinig de mensen leefden. Zij volstonden met een bordje rijst per dag. De portie, die ze Joost toewezen, was groter dan hun eigen. Hij weigerde om meer te nemen dan zij aten, hoe zeer zijn maag hem jeukte. En weldra zei hij dat hij naar de wal wou, omdat hij hun schrale voorraadge niet op wou eten.

Zij wilden hem niet laten gaan, zolang hij zwak was. Vis lieten zij hem eten naar believen; de schaarse vruchten, die het bos opleverde, zetten zij hem voor. Hij won aan krachten en zijn wonden heelden.

Op een dag zette de visser een zeiltje op zijn kleine boot en stapte Joost er in. De vrouw stond op de oever. Zij droeg haar zuigeling op de arm. Het was een simpele, bruine vrouw, met dikke lippen en een stompe neus. Joost had amper met haar kunnen spreken, omdat zij geen Maleis kende. Met warmte had hij evenwel daarstraks haar hand gedrukt. Ze had voor hem gezorgd als een moeder voor haar kind. Ze had voedsel uit haar mond gespaard voor hem.

Het werd een lange zeiltocht naar de hoge kust en de beboste bergen. In de klaarte van het tropenlicht had Joost de afstand naar Malakka, toen hij het op die morgen voor zijn ogen zag, sterk onderschat. Tot aan de avond zeilden ze. Bij het ondergaan der zon stootte de boot aan wal op het smalle strand, dat het oerwoud van Malakka omzoomde.

Die nacht bleef de visser bij hem en sliepen ze tezamen in de schuit. Des morgens stak hij weer in zee en drong Joost de jungle binnen.

In het oerwoud waren paadjes van Maleiers. Smalle paadjes waren het, die soms verloren gingen in de hoge varens en in de lianen, die zich om de stammen van de dikke bomen kronkelden. Er lagen vele takken op het pad en er staken stobben omhoog van omgehouden bomen. Joost struikelde bij tijden en zijn knieën, nauwelijks geheeld, begonnen weer te bloeden. Zijn rug reet open door takken, die hij op zijn schoof om doorgang te erlangen, en die op zijn rug neerzweepten. Zijn blote voeten scheurden open op het doornig pad.

Onder het lopen speurde hij naar mensen. Hij hoopte Australiërs te ontmoeten en dan naar Singapore te kunnen gaan. Maar het kon zijn, dat de Japanners na hun landing in het Noorden reeds zo ver gevorderd waren, dat hij hun in de armen liep. Hij zag echter geen mens. Wel was er een menigte van dieren en van vogels in het bos. Apen begeleidden hem. Hun koppen grijnsden hem van uit de bomen tegen; hun lenige lijven klommen langs gladde stammen recht omhoog; zij slingerden zich van de ene boom in de andere; hun rauw gekrijs was bijwijlen oorverdovend. De apen joegen de vogels op. Die fladderden van tak op tak en tussen het groen van het dichte loof zag Joost hun kleuren schitteren: hel rood en irriserend blauw, vlammen oranje en ivoorzwart. Er waren vele slangen in het bos. Eens trapte hij op een week lijf. Een kleine kop stak dreigend op, Joost maakte een snelle sprong, want hij zag de giftong in- en uitschieten in

haar bek. Zijn honger stilde hij met de vis, die hij van den inlander had meegekregen en met wortels, die hij vond in het bos.

Hij liep tot aan de avond. Toen sloeg hij vuur en stak dood hout in brand. Een kampvuur was het beste middel tot beveiliging tegen wilde dieren. Hij hield zich wakker door telkens nieuwe brandstof in het vuur te werpen. Het bos was vol geluiden. Boskatten jankten zeer dichtbij; op verre afstand brulde een tijger. De visser had Joost gewaarschuwd tegen de gevaren van de rimboe voor een man alleen. Hij dacht toen, dat de man sterk overdreef. Nu zag hij de dreigingen aan alle kanten om zich heen. En erger nog dan de tastbare gevaren van tijgers en slangen was de drukkende sfeer van de jungle. In de gistende groei van het geweldige oerwoud ging een mens verloren. De hoge bomen en het dichte struikgewas omsloten hem vaster dan de vreselijkste gevangenis. Het was hem als was hij begraven in de jungle. Hij vond dit erger dan het eenzaam zwemmen in de oceaan.

De warmte van het vuur en de dompige atmosfeer van het bos bedwelmden hem een weinig; hij was moe van het lange en bezwaarlijke lopen; de slaap drong onweerstaanbaar op hem aan.

Hij werd wakker van wat vochtigs, dat langs zijn wangen streek. Het was stikdonker. Hij trapte om zich heen. Een boskat mauwde. Zijn vuur was tot een smeulend hoopje afgezaakt. Hij rakelde het op en blies het aan. Het verdere van de nacht bleef hij wakker en 's morgens ging hij verder naar het Zuiden. De zon, die hij bijwijlen door het dichte bladerdek kon zien, wees hem de weg.

Hij liep die hele dag langs paadjes even nauw en hinderlijk als die van gisteren en de tweede nacht waakte hij weer rustend bij een vuur. Toen hij geen hout meer bij de hand had, ging hij het op enige afstand zoeken. Twee kooltjes vuur zag hij laag bij de grond. Eerst begreep hij niet wat het was. Toen stond hij als versteend. Dat was een tijger! Het dier lag voor een sprong gereed. Hij wachtte, onmachtig een lid te verroeren. Het kampvuur, dat het beest op een afstand had gehouden, flauwde af. De kooltjes gingen feller gloeien. Hij hoorde het zwiepen van een staart. In zijn hand had hij een stuk hout, bestemd voor het vuur. Hij slingerde het naar de kooltjes. Onberedeneerd had hij het gedaan en onmiddellijk vloog de angst hem aan. Hij had de tijger getergd en was nu zonder enig wapen. Maar er volgde een klaaglijk gehuil en de kooltjes vuur verdwenen. Toen hij weer bij het opgestookte vuur zat, beefde hij over al zijn leden. Hoe zou hij ooit levend uit dit verschrikkelijke oerwoud komen? Behoefde hij te vrezen? Was tot dusver niet wonderlijk aan hem vervuld de belofte die op het schutblad van zijn bijbeltje geschreven stond: Want Hij zal Zijn engelen van u bevelen, dat ze u bewaren in al uwe wegen?

De derde dag viel het lopen Joost heel zwaar. Hij was doodmoe. Zijn krachten had hij, naar nu bleek, tijdens de rust op het eiland slechts zeer gedeeltelijk teruggekregen. Zijn zenuwen werden ook aangegrepen door de geheimzinnige geluiden, de dompige atmosfeer en de oneindigheid van het oerwoud. Al strompelend voortgaand onder het gekrijs van apen, vroeg hij zich af of hij uit de zee en van het onbewoon-

de rif verlost was om in dit bos te sterven. De tekst voor in zijn bijbeltje had nu weer alle kracht voor hem verloren.

Die middag snoof hij de sterke geur van rook op. Voortgaand zag hij een witte wolk opkringelen. Daar was vuur; daar moesten mensen zijn.

Waren het Britten, bondgenoten? of waren daar Japanners, die wellicht korte metten zouden maken met een blanke?

Hij sloop voorzichtig verder. Stemmen hoorde hij, maar hij kon ze niet verstaan. Nog wist hij niet of het vriend of vijand was.

„Hands up!” klonk het kort en scherp van een kant waar hij geen mens gezien had. De tromp van een geweer was op zijn hoofd gericht.

Joost's handen vlogen omhoog, maar zijn stem was vol vreugde, toen hij in antwoord op dat Engels riep: „Goed volk, een bondgenoot, een Nederlander!”

De Australische soldaat hield zijn geweer nog aan de schouder, toen een man, die slechts een broekje droeg, die vuil was als een Turk en een taal sprak, die hij niet verstond, uitbundig op hem toekwam. De Japen haalden vele vuile streken uit om de gealliëerden te misleiden en het was bekend dat ze niet ver meer waren.

Maar toen hij blauwe ogen en blond haar kon onderscheiden, riep hij een kameraad. Die bracht Joost in het kamp. Daar kreeg hij brood en melk, bananen, eieren. Een hospitaalsoldaat wies zijn wonden en zette hem in watten en verband. Op het beste veldbed mocht hij rusten en toen hij daar lag vouwde hij de handen, want God had Zijn beloften aan hem waar-

gemaakt. Hij had Zijn engelen bevolen en hij was be-
waard in de verschrikkelijkste gevaren van de oceaan
en het oerwoud.

De volgende dag reed hij in een jeep naar Singapore.
Daar hoorde hij dat de Japanners Nederlands-Indië
bedreigden, dat ze opdrongen naar Tarakan en Cele-
bes, dat de vloot voortdurend vocht en dat er groot
gebrek was aan geoefend personeel. Toen had hij rust
noch duur. „Wanneer gaat de eerste boot naar Soera-
baja of Batavia?” vroeg hij en toen hij hoorde dat er
de volgende dag een afvaart wezen zou, wou hij
mee. De Engelsen rieden hem nog wat te wachten om
eerst op zijn verhaal te komen, maar Joost vond dat
hij aan boord tijdens de reis naar Java best gelegen-
heid zou hebben op te knappen.

Tien dagen later stapte hij te Soerabaja aan wal, ge-
zond en krachtig. Het was volop oorlog. De luchtaf-
weer schoot fel; de lucht was vol witte wolkjes van ex-
ploderende granaten; vol vliegmachines ook. Een toe-
stel tuimelde, een loods aan de haven brandde als een
fakkelt. In de dokken maakten de revolverhamers
groot gedruis. Verscheiden schepen, die averij beko-
men hadden bij botsingen met den vijand, werden met
spoed gerepareerd. De duikboten hadden zware sla-
gen aan de vijandelijke vloot toegebracht, maar van
menige onderzeeër was sinds maanden niets vernomen.
Misschien zou ook van de andere boten nog eens
een overlevende opduiken, zoals Joost van de O 16.
Misschien ook niet.

Joost kreeg de strepen. Voor het front der troepen
werd het Bronzen Kruis hem op de borst gespeld. De
overste noemde hem een dapper man.

Maar er was geen tijd om lang bij dappere daden stil te staan. De vijand was gesignaleerd in de straat Makassar.

Alle hens aan dek! De Koningin rekt er op, dat iedereen zijn plicht doet, luidde de dagorder.

De vloot liep uit. Joost was aan boord van een onderzeeboot. Voor Koningin en Vaderland, voer hij opnieuw den vijand tegemoet!

I N H O U D

	Blz.
I Joost wil bij de marine	7
II Verse balie	15
III Volleerd matroos	23
IV Naar de Oost	31
V Oorlog	38
VI Jacht op Jappen	46
VII De ontploffing	53
VIII Aan land	60
IX In het oerwoud	68